

8. A nevelés szociológiai problémái

A nevelés bonyolult, összetett folyamat. Szűkebb értelemben a nevelő szándékos, tudatos és tervszerű hatása a növendékére. Tágabb értelemben a nevelés valamennyi hatás, amely a gyermeket a társas együttélés folyamán éri.

A fejlesztő hatásnak két formája van:

- tervszerű (intézményes): meghatározott célja van és ennek eléréséhez tudatos módokat alkalmaz

- spontán (intézményen kívüli): beletartozik minden környezeten kívüli ényező, amellyel az egyén valamilyen módon kapcsolatba került. A kapcsolat lehet közvetlen vagy közvetett. A spontán hatás mindig kihat a tervszerű hatótényezőkre.

A nevelés az a folyamat, amelyben a pedagógus által irányított gyermeki tevékenységrendszer fejleszti az egyén képességeit, a fejlesztő hatások révén kialakul értékrendszere, személyisége, melyek lehetővé teszik számára az egyéni és a társadalmi feladatok megoldását.

A nevelés csak emberre jellemző. A nevelés mint társadalmi tevékenység történeti jellegű, hiszen mindne kornak megvan a maga felfogása anevelésről. Nemzeti jellegű, mert minden egyed nevelésében érvényesülnek az adott ország hagyományai, felfogása, értékei.

A nevelés, mint konkrét emberi tevékenység tudatos, tervszerű és szervezett. Fejlesztő hatása, célja az egyén képességeinek kibontása. Bipoláris folyamat, melynek jellemzője a nevelő és a nevelt kölcsönös kapcsolata, hatása.

A nevelésben érték és valóság, pedagógiai értékeszme és valóságos gyermeki fejlesztés szintézise valósul meg konkrét tevékenység által.

A nevelés korlátai:

Azok a külső vagy belső eredetű zavarok, amelyek a nevelés folyamatában fellépnek és ezáltal nehezítik a tervszerű nevelést. Forrásai:

- szociális kapcsolatok megromlása: rendezetlen családi élet, hibás családi nevelés, megromlott nevelő-nevelt viszony

- fizikai zavarok: testi gyengeség, fáradékonyság, túlzott betegeskedés

A zavaró tényezők a személyiség harmonikus fejlődését gátolják. Elsősorban a gyermek érzelmi, értelmi, erkölcsi és beszédfejlődésében, idegrendzseri zavarokban mutatkoznak meg.

A tanári pálya szociológiai kérdései:

- a szakmai professzionalizáció hiánya

- az eredmények mérésének nehézségei és esetlegessége

- a mindennapok felfüggesztésének a követelménye (lehet-e 24 órán keresztül minta)

- elnöiesedés

- a szakmai előmenetel hiánya

- a tekintélyteremtés karizmatikus jellege

A nevelés folyamán általában az ún. átlag gyermekkel találkozunk, aki az iskolai tanulmányok elvégzéséhez megfelelő értelmi képességekkel és intelligenciával rendelkezik, szociokulturális környezete rendezett, a tudás megszerzése érdekében elegendő motivációs bázissal rendelkezik. Átlagtól eltérő tanulók: hátrányos helyzetűek, veszélyeztetettek. A sikeres iskolai előrehaladás feltétele a rendezett szociokulturális háttér és az, hogy a családi-társadalmi mikrokörnyezet kit mennyire motivál a tudásra.

A hátrányos helyzetű és veszélyeztetett gyermek

Hátrányos helyzet: szociálpedagógiai fogalom, a '70-es években honosodott meg. Az átlagosnál nehezebb körülmények között élő, különböző környezeti ártalmaknak kitett, normálisna fejlett, fiziológiailag nem sérült gyermekek tartoznak ebbe a kategóriába.

Pedagógiai értelemben: gyűjtőfogalom. Az a tanuló, aki iskolai kudarcot szenvedett, akit tanulmányi szempontból különböző környezeti tényezők gátolnak abban, hogy adottságaihoz mértén tanuljon, fejlődjön.

A hátrányos helyzet gyakran vezet iskolai kudarcokhoz, melynek következménye a leszakadás, a társadalmi ranglétra első fokain való maradás.

A hátrányos helyzetet kiváltó tényezők:

- alacsony egy főre jutó jövedelem
- rosszul felszerelt, egészségtelen lakáskörülmények
- a szülők alacsony iskolai végzettsége
- a család életmódja
- az érzelmi és az együttes élmény hiánya
- a deviáns mikrokörnyezet szocializációs ártalmai
- a gyerekkel való törődés hiánya
- az iskolai munka nem megfelelő figyelemmel kísérése, ennek hiánya
- a család vagy az ép család hiánya
- beteg vagy korlátozott képességű szülők, akik fizikailag nem képesek gyermekeik megfelelő ellátására

Makrokörnyezeti ártalmak:

- az iskola objektív feltételeinek hiánya (túlzsúfoltság, tanterem- és felszerelésihiány)
- nem megfelelő szakos pedagógus ellátottság
- a település helyzete, az infrastruktúra hiánya
- a település kulturális életének színvonala, alacsony volta

A hátrányos helyzet legsúlyosabb esete a veszélyeztetettség. Ez vonatkozik egyrészt a gyermek szocializációjának feltételeire, a folyamatra, másrészt ennek eredményére, a gyermek szocializáltságának szintjére. Okai a gyermek családi és kortársi környezetében, valamint a gyermek személyiségében keresendők.

Veszélyeztetett az a gyermek, aki egyébként személyiségében ép, normális, de annak fejlődésében erősen gátolt. A veszélyeztetettség az egész személyiség fejlődését gátolja és a különböző devianciák, életvezetési problémák, önértékelési zavarok, erkölcsi defektusok jelentkezésének veszélyével jár.

A veszélyeztetettség legtöbbször vagy anyagi természetű vagy a szülők társadalmi beilleszkedésének zavaraiából adódik. Ilyen az alkoholizálás, az alacsony iskolai végzettség és kereset, az ezekből adódó nagyon rossz anyagi körülmény. A kiváltó okok annál nagyobb károsodást okoznak, minél fiatalabb a gyermek. Az érzelmileg sivár környezet, a rossz anyagi helyzet, a nevelés hiánya miatt a gyermek érzelmi élete elszürkül, negatív tartalmat kap, erkölcsi gátlástalanság lép fel, és környezetét negatívan befolyásolja. Jellemző a testi fejletlenség, a kapcsolatteremtés alacsony szintje, erkölcsi fogalmainak eltorzulása.

A veszélyeztetettség és az iskolai beilleszkedés között szoros korreláció van. Kósáné Ormai Vera szerint az ilyen gyerekek nehezen illeszkednek be, kevesebb a kontaktusuk a tanárral, és annak is 1/3-át a magatartásukkal kapcsolatos értékelés teszi ki.

